

**AÇIKLAMALI
DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ**
ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR VE İZAHİ

AHMET TALÂT ONAY

Hazırlayan
CEMAL KURNAZ

YAYIN NO: 1020

AÇIKLAMALI DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR VE İZAH
Ahmet Talât Onay
Hazırlayan: Cemal Kurnaz

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: 1992
Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Kasım 2020

ISBN: 978-625-7201-20-9

*Her hakkı saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen
alıntı yapılamaz, kopya edilemez, çoğaltılamaz, tercüme edilemez, mikrofilme alınamaz, elektronik sistemlerde
saklanıp üzerinde çalışılamaz ve yayımlanamaz.*

Kapak: *Yasin Çetin*
Sayfa Düzeni: *Mehdi Yılmaz*
Baskı: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

**AÇIKLAMALI
DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ**
ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR VE İZAHİ

AHMET TALÂT ONAY

Hazırlayan
CEMAL KURNAZ

İçindekiler

ÖNSÖZ	11
YAZARIN ÖNSÖZÜ	13
HÂMİŞ	16
TAKRİZ	17
TEBRİK VE TEŞEKKÜR	18
AZİZ-i MUHİBBİM TALÂT'A	18
ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR VE İZAHİ	19

Âb-ı Âteş-Pâre	21	Alın Yazısı:	48	Âyine-Dâr	66
Âb-ı Âteş-Renk	21	Alınmak	49	Âyine-Gerdân	66
Âb-ı Engûr:	21	Ali	49	Âyine-Gubâr	67
Âb-ı Hayât	21	Ali Paşa Narhı	50	Âyine-i Âlem-Nümâ	68
Abdâl	22	Allah	51	Âyine-i İskenderî	68
Abdâl Sırrı	26	Allah Yek	51	Ayş-ı Ahzar	68
Âbile, Tebhâle	26	Altın	51	Ayva, Elma Saklamak	69
Acem Kahramanları	27	Âmîn	52	Ayyâr	69
Açmaz	31	Añ	52	Âzâd Olmak	70
Adâlet Zinciri	31	Ankâ	52	Azâim	70
Âdem	31	Arak	53	Âzer	70
Âfet	33	Arim	53	Bâbil	71
Âfet-i Âb	34	Aristo	54	Bâbil Kuyusu	71
Âfet-i Aynül'-Kemâl	34	Arnavut-Ciğer	54	Bâde	71
Âfetlenmek	35	Arpalık	54	Bâdem Muskası	72
Afyon	35	Arslan Sütü	55	Bâğ Hırsız	72
Ağa Yollum	36	Arş	55	Bağlama	72
Ağaç At	36	Âsaf	55	Bahar-Cinnet	72
Ağaç Korkutmak	37	Ases	56	Bâhûr	73
Ağaçların Secdesi	37	Asılana Bakılmaz	56	Bâkıl	73
Ağır Basmak	37	Asmaya Şişe Asmak	56	Bal Çalmak	74
Ağız Barı ve Yarı	38	Asmûğ	56	Balık Kulağına Halka	74
Ağız Koklamak	39	Ateş-Sirke	57	Balla Tedavi	74
Ağız Üşürmek	39	Âteş-i Seyyâle	57	Bamyacı, Lahanacı	75
Ağıza Biber Koymak	39	Âteş-i Ter	57	Bârbed-Nikisâ	75
Ağyâr	39	Âteş-Gede	58	Baş Açmak	75
Ağzı Açık	39	Ateşle Muhâbere	58	Baş Veren Ağaç	76
Ağzı Kara	39	Ateşli Ok	58	Başta Hasır Yakmak	76
Ağzı Kızıl	39	Atlas Kese	58	Baykara	77
Âh	39	Av	59	Bâzû-Bend	77
Ahfeş'in Keçisi	40	Ay	59	Bebgâ-Tûtî	77
Ahi	41	Aybaşı	59	Bedehşân	78
Ahi Evran	41	Ay-Güneş	60	Bedel-i Mâyetehallel	78
Ahlât-ı Erbaa	42	Ay-Sefer	61	Bedreddîn-i Şâmî	78
Âhû	42	Aya Kement Atmak	61	Bedûh	79
Âhû-yı Felek	43	Ayağ (Ayak)	62	Behkâm	79
Âhû-yı Harem	43	Ayağa Su Dökmek	62	Behmen	79
Âhû-yı Hoten	44	Ayağını Almak, Ayak Almak	62	Behür-ı Meryem	80
Âhû-yı Müşgîn	44	Ayak Nâibi	63	Bel'am-ı Bâür	80
Ak Yazılı-Kızıl Deli	45	Ayak Tabibi	63	Belkıs	80
Akça Dizmek	45	Ayak ve El Öpmek	63	Benâtü'n-Naş	81
Akik	46	Ayaklı Keman	64	Beng	81
Akkâm	46	Âyîn-i Cem	64	Berehmen	82
Âl-i Abâ	46	Âyine	65	Berş	83
Alem-Ber-Câme	47	Âyine Çeşitleri	65	Beytül-Ma'mûr	83
Alevîlerin Saçları	48	Âyine Tutmak	66	Bihzâd	83
Alıcı Kuşlar	48	Âyine-Dân	66	Bijen	83

Bilâl.....	83	Çiçek Desteleri.....	108	Dünyâ.....	130
Bintü'l-İneb.....	84	Çiçek Suyu.....	108	Dürd, Lây.....	130
Bit-Gürcü.....	84	Çille.....	108	Dürr-i Aden.....	131
Bokrat.....	84	Çin, Çiğil.....	108	Dürr-i Yetim.....	131
Boyar.....	85	Çirâğ.....	109	Düşman Alemi.....	131
Boza.....	85	Çirâğân.....	110	Ebced-Hân.....	132
Bû Ali.....	85	Çoban Elması.....	110	Ebû Hüreyre, Ebû Leheb.....	132
Bû Saîd.....	85	Çocuk-Sır.....	110	Edhem.....	132
Bursa Yangını.....	86	Çocuklar-Kuşlar.....	111	Edhemî.....	133
Bûs U Kinâr.....	86	Çök Vurmak.....	111	Efendi.....	133
Bûtîmâr.....	87	Dâd.....	112	Eflâtûn.....	133
Bülbül-Gül.....	87	Dâğ.....	112	Efrâsiyâb.....	134
Bülbül-i Şîrâz.....	89	Dağ Üstü Bağ.....	113	Efsûn.....	134
Bülbüle.....	89	Dahhâk.....	113	Efîmûn.....	134
Büt.....	89	Dal.....	114	Ehl-i Dil.....	134
Câbî.....	90	Dâl Kad.....	114	Ehremen.....	134
Câbülisâ, Câbülikâ.....	90	Dârâ.....	115	Ehvâz.....	134
Câdû.....	90	Dârû-yı Hûşber.....	115	Ejder.....	134
Câize.....	90	Daruga.....	115	El Almak.....	135
Câm.....	91	Dârüşşifâ.....	115	El Titremek.....	135
Câm-ı Cem.....	91	Dâvûd.....	116	Elbise Yırtmak.....	136
Câm-ı Cihân-Nümâ.....	92	Deccâl.....	116	Elbiseler.....	136
Câme-i Ezrak.....	92	Dede, Baba.....	116	Elif, Ân ve Med.....	137
Cebe Satmak.....	92	Defîne.....	117	Elif-Cân.....	138
Cebraîl.....	92	Delilik.....	117	Elif-Dâl.....	138
Celâl.....	92	Demir Asâ ve Çarık.....	118	Elif-Kad.....	138
Celâlî.....	92	Demir Pehlivân.....	118	Elif-Lâm.....	138
Cem.....	93	Deryâ.....	118	Elifli Mazmûnlar.....	138
Ceng-i Zergerî.....	93	Dest-Efşân, Pây-Kûpân.....	118	Elmâs.....	138
Cengîz.....	94	Destmâl.....	119	Elmâs ve Kurşun.....	139
Cennet.....	94	Devâ-yı Misk.....	120	Elmâs-Pâre.....	139
Cer, Cerrâr.....	96	Deve Kini.....	120	Elmâs-Tuz.....	140
Ceres.....	96	Devr.....	120	Emân Yüzüğü.....	141
Cerîde.....	96	Devr-i Kamer.....	121	Enfiye.....	141
Cevher.....	96	Deyr.....	121	Enkilyon.....	141
Cibinlik.....	97	Dibâ-yı Mu'lem.....	122	Er Çirâğı.....	141
Cifr.....	97	Dil Getirmek.....	122	Erenler.....	142
Cihân-Nümâ.....	97	Dil-Ârâm.....	122	Ergavân Şarabı.....	142
Cönk.....	97	Dilli Defter.....	122	Erken Kalkmak.....	142
Cûy-ı Şîrin.....	98	Dimâğ.....	122	Erteng.....	143
Cür'a.....	98	Direfş-i Gâvyânî.....	123	Ebced-Hân.....	143
Cür'adân.....	99	Diş Kirası.....	123	Esmâ Çekmek.....	143
Çâder.....	100	Dîv.....	123	Esrâr.....	144
Çadır Yıkma.....	100	Dîv Aynası.....	124	Eş'ab.....	150
Çan.....	101	Dîvân Durmak.....	124	Etfâl-i Çemen.....	150
Çâr-Bâğ.....	102	Diyojen.....	124	Evrâd.....	150
Çâr-Darb.....	102	Doktorlardan Şikâyet.....	124	Evren.....	151
Çâr-Pâre.....	103	Dolma Tüfek.....	125	Eyvallah.....	151
Çelipâ.....	103	Dolmuş.....	125	Eyyüb.....	151
Çenâr.....	103	Donanma Fişengi.....	125	Ezkâr Okumak.....	152
Çenâr-Kabak.....	104	Dostkânî.....	126	Fağfür, Kayser.....	153
Çenber.....	105	Döğme.....	126	Fahrî.....	153
Çenberden Geçmek.....	105	Dört Kitap.....	127	Fâhte-Serv.....	153
Çeng, Çegâne.....	105	Duhter-i Rez.....	128	Fakîr.....	155
Çeşm-i Bülbül.....	106	Dülâb.....	128	Fâl.....	155
Çeşm-i Çerez.....	107	Dülâb-ı Muhammedî.....	129	Fânûs-ı Hayâl.....	156
Çeşme-Peri.....	107	Dürbâş.....	129	Fârûk.....	156
Çetr.....	107	Dür-Bîn, Hurde-Bîn.....	129	Felâhan.....	156
Çırac Çıkma.....	107	Duvara Yazma.....	130	Felek.....	157

Fenerli Gezmek	157	Halka Be-Gûş.....	176	Hürmüz	196
Fergab.....	157	Halluh, Nevşâd.....	176	İsfahan.....	197
Ferhâd-Şîrîn	157	Hamâil.....	177	İşık.....	197
Ferhâr	159	Hâmân.....	177	İbâdet.....	197
Ferkadeyn.....	159	Hammâr.....	177	İbn-i Sinâ.....	198
Fermân	159	Hancer.....	177	İbrâhim, Nemrûd.....	198
Filorin.....	160	Hançere Düşmek.....	178	İhtirâk.....	199
Fir'avn	160	Hâne-i Hammâr.....	178	İklîm.....	199
Fitrâk	160	Harâbât	178	İksîr.....	200
Fûls-i Ahmer	161	Harâbâtî.....	179	İksîr-i Hayât	200
Gam, Gamze	162	Harbe Ucuyla	179	İlm-i Rûsûm	201
Gâv-ı Zemîn.....	162	Harem.....	180	İpek Elbise	201
Gayûr-ı Bağdâd.....	163	Harem Ağası.....	180	İrem	201
Gebr.....	163	Hârût, Mârût	180	İrtifâ Almak	202
Gece Aynaya Bakılmaz.....	163	Hassân:	181	İsâ-Meryem	203
Geldi-Gitti Tahtası.....	163	Hatâyî.....	182	İsâ-yı Mücerred:.....	203
Genc-Hızır.....	163	Hâtem-i Tâî	182	İsfendiyâr	204
Genc-i Bâd-Âver.....	164	Hatt.....	182	İskât-Devir	204
Geyik Destânı.....	164	Hatt-ı Câm.....	183	İskender.....	204
Gıdâ-yı Rûh.....	165	Hatt-ı Kef.....	184	İskender Seddi.....	204
Gizli Mektup	165	Hatt-ı Sebz	184	İstihâre.....	204
Gölge Harâmîsi.....	165	Hatt-ı Yâkût.....	184	İsyân.....	205
Gömlek Yakmak.....	165	Hattât.....	185	İşân	205
Göz Kamaşmak.....	166	Havernak	185	İ'tikâf	205
Göz Seyrimek.....	166	Hayâl	185	Kabâ	206
Gözde Kıl.....	166	Hayâl İğnesi	186	Kabak	206
Gözlük.....	166	Hayâlî.....	186	Kabak Asmak	207
Gûş-ı Mâhî	167	Hazrâ-yı Dimen.....	186	Kabak Atışmak.....	207
Gûy-Çevgân.....	167	Hedefler.....	186	Kabağa Nakış	208
Gül.....	167	Heft-Ecrâm.....	186	Kabakla Yüzmek.....	208
Gül Yalamak.....	167	Heft-Hân	187	Kabaktan Hedef	208
Gül Yaprığı	167	Heft-Renk.....	187	Kâbe Halkası.....	208
Gül Yaprığı Döşemek	167	Helva Sohbeti.....	187	Ka'be'ye Güvercin Konmaz	209
Gül-i Ra'nâ.....	168	Helvalık.....	188	Kable'n-Nazc Buhranı.....	209
Gül-i Sûrî	168	Hırsız Teşhiri ve Cezası	188	Kadeh	210
Gülâle	168	Hz	189	Kadeh Duası.....	210
Gülbâng.....	168	Hz-ı Emânî.....	189	Kadeh Öpmek	211
Gülbe-i Ahzân	169	Hızır	189	Kadem Rence Kılmak	211
Gülbeşeker	169	Hilâl.....	189	Kadın.....	211
Gülgûn.....	169	Hind.....	190	Kadir Gecesi.....	211
Gülrîz	169	Hoca, Hâce.....	190	Kaf.....	212
Gülşenî	169	Hocaya Başlamak.....	191	Kafatasından Kadeh	212
Gümüş Muâyenesi	170	Horâsânî	191	Kafes	212
Gümüş Sakkâsı.....	170	Huddâm.....	192	Kâfir Binâsı.....	212
Güneş	170	Huffâş	192	Kâfir Ölüsü.....	213
Güneş-Şebnem	170	Hulûlî	192	Kâfirî Mihrâb	213
Güneş Tutulmak.....	170	Hum.....	193	Kâfûr	213
Güneş-Yağmur	171	Humhâne	193	Kâğıd-ı Zer.....	214
Güneş-Zerre	171	Hummâ-yı Yehûd	193	Kâğıdın Câme	214
Gürg-i Yûsuf	172	Hûn-ı Kebûter, Dîde-i Horûs	193	Kahraman.....	214
Habb-ı Müzehheb.....	173	Hûr, Gilmân	193	Kahve.....	215
Hâbil-Kâbil	174	Husayb.....	194	Kaknûs	216
Hacı-Peşimân	174	Husrev-i Dehlevî.....	194	Kaldırım Yeniçerisi	216
Haçı Suyu Atmak	174	Husrevanî	194	Kalem Aşısı.....	216
Hafta Divanı.....	174	Hûşeng	194	Kalem-i Vâstî.....	216
Hak Oğul, Yakadan Geçme... 174		Hüdhüd.....	194	Kalender.....	217
Hâle	175	Hük-m-i Karakuşî.....	195	Kan Hayrân Olmak	218
Halhal	175	Hülâgû	195	Kan Helâl Etmek.....	218
Halka.....	175	Hünkâra, Hürîye Kim Bakar	196	Kan Tutmak.....	218

Kan Yalaşmak	218	Kur'a	241	Mıstarlı Kâğıt	264
Kand-i Mükerrer	219	Kur'ân-Bülbül.....	241	Mikrop.....	264
Kandil.....	219	Kur'ân-Şeytan.....	241	Mil.....	264
Kanlı Gömlek.....	220	Kurban.....	242	Mim Ağız	265
Kapağı Atmak	220	Kurban Kanı	243	Minber Altı.....	265
Kapı.....	221	Küfr	243	Mir'ât-ı Küri.....	265
Kapı Halkasına Yapışmak	221	Külâh Atmak	244	Mirrh.....	266
Kapkaç	221	Külâh Etmek	244	Moğolçin.....	266
Kaplan Derisi Kalpak.....	221	Külâh Kapmak	245	Molla Câmî	266
Kaplumbağa.....	221	Külbe-i Ahzân	245	Mücizeler	266
Kâr.....	221	Külhan, Külhanî.....	245	Mudanya Beygiri.....	267
Karakulak	222	Külhani-i Lâyhâr.....	246	Mug, Pir-i Mugân.....	267
Karalama	222	Kütüphane Yakmak.....	247	Muhâbere	268
Karamanoğlu.....	222	Lâf Oyuncakları	248	Muhtesib	270
Karga ve Haç	223	Lâkab.....	248	Muid	270
Karga ve Kara Haber.....	223	Lâle-i Nu'mân.....	249	Mum Yapıştırmak.....	270
Karınca Duâsı.....	223	Lât Ü Menât	250	Mumla Dâvet	270
Karıncaın Kanatlanması.....	223	Leçek.....	250	Murg-ı Eyvân.....	271
Kârûn.....	223	Leğen.....	250	Murg-ı İşâ.....	271
Kâse.....	224	Levend.....	250	Mûsâ.....	271
Kavak Yeli.....	224	Lîka	251	Musavver.....	273
Kaydâfe.....	224	Lokman	251	Mûsikâr	273
Kazâ	224	Lüknet	251	Musiki Makamları.....	274
Kebâb	224	Ma'cûn.....	253	Mücessem	274
Kebîkeç	225	Mağribî.....	253	Müdâm	274
Keff-i Hadîb.....	225	Mâh-ı Nahşeb.....	254	Mühre.....	275
Kehânet-i Şâirâne.....	225	Mâhiyyet	254	Mühürlü Hazîne	275
Kehle.....	227	Mahmud-Ayâz.....	254	Müneccim Tepesi:.....	275
Kehrübâ.....	227	Makta'	255	Müşelles.....	275
Keklik Avı.....	227	Mâlik.....	256	Müşelmân.....	277
Kelle.....	228	Mâlik-i Dînâr	256	Müşk-Nâfe	277
Kelle Şeker.....	228	Mâlike-i Deryâ	256	Müşkilât	277
Keşkül	228	Mangır Buhûru.....	256	Müşteri	277
Keştî, Zevrak.....	228	Mânî-i Nakkaş.....	257	Nâbî Hakkında	279
Keten-Mehtâb	229	Mansûr	257	Nahl.....	279
Kevser.....	231	Maske.....	258	Nakş	279
Keyf Verici Maddeler.....	231	Mâtem Elbisesi.....	258	Nakş Bağlamak	280
Kıl-Cân.....	231	Mazhar	259	Nâkûs	280
Kıl Kalem.....	232	Ma'zuller	259	Na'l	280
Kılıçlı Hatip	232	Mecnûn-Leylâ.....	259	Na'l Der-Âteş	280
Kırlangıç Yavrusu	232	Mecrûha Su Vermek.....	260	Na'çe, Kebkeb.....	280
Kıyıl u Kâl.....	233	Mecûs	260	Namazda Düşünmek.....	281
Kızıl Deli.....	233	Mehdî	260	Nargile.....	281
Kilisâ Câmîi.....	233	Mehtab-Şarab.....	260	Nasârâ	281
Kimyâ, Simyâ	233	Melek-Köpek	260	Nasîr, Celâl.....	281
Kisrâ.....	234	Mendil Dügümllemek	261	Nâşî	282
Kitaplar	234	Merâkî.....	261	Na't Okumak	283
Kola Çıkmak	237	Mercân Duâsı	261	Nazar Değmek	283
Koltuk Veziri.....	237	Mercân Kadeh.....	261	Nâziklik.....	283
Korkud-Piyâle.....	237	Mermer Şâhî.....	262	Nefes Değmek.....	284
Korsanlara Esir Olmak.....	238	Meşk.....	262	Nefes Oğlu.....	284
Köpeğe Kemik	238	Mevâlid-i Selâse.....	262	Nefs-i Nebâtî.....	284
Köy Göçtü.....	238	Mevt-i Ahmer.....	262	Nemed	284
Kuhl.....	238	Mey	262	Nemrûd	285
Kukla.....	239	Meyhâne.....	262	Nergis.....	285
Kulak Delinmek	239	Mezar Kandili	262	Nerîman.....	285
Kulkul, Gulgul	240	Mezar Toprağı.....	263	Nevbet	285
Kuloğlu	240	Mezeler	263	Nevfel.....	286
Kumaş Damgası.....	240	Mısırlı Harcı.....	264	Nevhager	286

Nev-Niyâz.....	286	Râh-ı Hâbîde.....	304	Sebâ.....	325
Nevrûz.....	286	Râhî.....	304	Seb'a-i Seyyâle.....	326
Nevrûziyye.....	287	Rahîk.....	305	Sebak.....	326
Ney-Süvâr.....	287	Rahmî.....	305	Sebû.....	326
Nigâr, Nigârîstân.....	287	Rakîb.....	305	Sedum Mahkemesi.....	326
Nil'e Mektup.....	288	Ramazan.....	305	Sefere Çıkmak.....	327
Ni'metullâhî.....	288	Ramazan Bayramı.....	306	Sefîne.....	327
Nisan Yağmuru.....	288	Ramazan-Şeytan.....	306	Selâse-i Gassâle.....	327
Nişâbûr.....	289	Ramazan ve Nedim.....	306	Selmân, Zahîr.....	328
Nizâmü'l-Mülk.....	289	Ramazan Yasağı.....	306	Selmân-ı Pâk.....	329
Nohut Yakısı.....	289	Rasad Kuyusu.....	307	Semâ'.....	329
Nokta.....	290	Remed.....	307	Semâ'-ı Râh.....	329
Nokta-i Şekk.....	290	Reml.....	308	Semender.....	330
Nûh.....	290	Resîd.....	309	Senâyî.....	330
Nûn-ı Hafî.....	290	Resimli Mektup.....	309	Ser-Çeşme.....	330
Nûn-ı Ma'kûs.....	290	Reşen, Lezez.....	309	Ser-Halka.....	330
Nûr Baba.....	290	Revân.....	310	Ser-Penâh, Şeb-Külâh.....	331
Nûr İnmek.....	291	Revânî.....	310	Serv.....	331
Nûh Sâgar.....	291	Rıdvân.....	310	Sûfir.....	331
Od Almak.....	292	Rıtl.....	310	Sır, Sırça.....	331
Oruç Satmak.....	292	Rîg.....	310	Sırça Saray.....	332
Osmanlı.....	293	Rind.....	311	Sifâl.....	332
Öksüz Çocuk.....	293	Rişte-i Hayâl, Destâr-ı Hayâl.....	312	Sihir.....	333
Ölü Helvası.....	293	Rişte-i Meryem.....	312	Sihirle Yağmur.....	333
Ölü Toprağı.....	293	Rişte-i Teb.....	312	Sikke-Sûret.....	333
Örümcek Ağı.....	293	Rû Be-Kafa.....	313	Silsile.....	333
Pamukta Mücevher Saklamak.....	294	Rûh-ı Sâni.....	313	Sîm-Âb.....	333
Pamuktan Arslan.....	294	Rûhu'l-Emîn, Rûhu'l-Kuds.....	313	Simât.....	334
Papas Karası.....	294	Rûhullâh.....	314	Simurg.....	334
Para Dügümü.....	294	Rukye.....	314	Sinâ.....	334
Parmağa İp Dolamak.....	295	Rûm.....	314	Sincâb Yatak.....	334
Parmak Hesabı.....	295	Rumeli.....	315	Sîpâre.....	334
Pây-Endâz.....	295	Rutûbet.....	315	Sipend.....	334
Pây-Kûpân.....	296	Rüstem.....	316	Siroz Kadısı.....	335
Penbe-i Minâ.....	296	Rü'ûs.....	316	Sofra Çiçeği.....	335
Pencikli.....	297	Sâat.....	317	Son Nefeste.....	336
Pençe.....	297	Sabâ.....	317	Sonradan Görme.....	336
Pençe-i Hurşîd.....	298	Sabûhî.....	317	Sorguç.....	336
Pençe-i Mercân.....	298	Sâbûn-ı Gam.....	318	Su Vermek.....	337
Perçem.....	298	Saç Çözmek.....	318	Sûf (Sof).....	337
Peren, Pervin.....	299	Saçı, Nisâr.....	318	Sûfi.....	338
Perî.....	299	Sa'd, Nahs, Kırân.....	319	Sümnât.....	338
Perî-Hân.....	299	Sadâ, Savt.....	320	Sûr.....	338
Perî-Zâd.....	299	Safâ Nazar.....	320	Surre.....	338
Pervâne-Şem'.....	300	Sâgar.....	321	Suya Vermek.....	338
Pervîn.....	300	Sahbâ.....	321	Süheyl.....	339
Pervîz.....	300	Sâhib-Kırân.....	321	Sührâb.....	340
Pes.....	300	Saka.....	321	Süleyman.....	340
Peşeng.....	301	Sakankur.....	322	Sürme.....	340
Peygamber Oyunu.....	301	Salât-ı İşrak.....	322	Şâh-ı Mârân.....	341
Peyk.....	302	Sa'leb, Sahleb.....	322	Şâhdârû.....	341
Peymâne.....	302	Saltanat, Dervîş.....	323	Şâhid.....	341
Pîr-i Herat.....	302	Samsâm.....	323	Şahne.....	342
Pîr-i Hucend.....	302	Sandûk-ı Acâib.....	323	Şahne-i Necef.....	343
Pîr-i Mey, Pîr-i Mugan.....	303	Sanem.....	324	Şâm-Cennet.....	343
Piste.....	303	Sanem-i Sümnât.....	324	Şamar Oğlanı.....	343
Piyâle.....	303	Sarık-Gül.....	324	Şâmîler, Şâmîyân.....	343
Râ Kaş.....	304	Savm-ı Meryem:.....	325	Şâpûr.....	344
Râh.....	304	Sâye.....	325	Şarab.....	344

Şarâb, Âb.....	344	Taylasan	363	Yâdes.....	383
Şarab İçmek Âdâbı.....	345	Tebbet-i Vârûn	363	Yağma	383
Şarab Kokusu	345	Tebdil-i Kıyâfet.....	363	Yağmurlu Hava	383
Şarâb-ı Kôhne	345	Tedavi.....	363	Yahyâ.....	383
Şaraba Tuz Katmak	346	Tekbirmek	365	Yaka Yırtmak	383
Şarabın Çeşitleri.....	346	Tel Kırmak	365	Yâkût.....	384
Şarabın Men'i	347	Terlik	365	Yalvarı	385
Şatranç.....	349	Ters Nâl.....	366	Yangın-Padişah	385
Şebçerâğ.....	350	Tersâ.....	366	Yara Dikmek	385
Şebdîz.....	350	Tersâne	366	Yara Fitili	385
Şeddâd.....	350	Teserrî.....	366	Yaramaz Talebe	385
Şehir Oğlanı.....	350	Teshîr.....	367	Yay Asmak	386
Şehnâme.....	350	Teşdid.....	367	Yaymacı Dükkânı.....	386
Şehrevâ	351	Tevbe-i Nasûh	367	Yazılı Kılıç	386
Şehribân	351	Tezhib.....	368	Yazılı Ok	386
Şem'	351	Tılsım	368	Ye'cüc, Me'cüc.....	386
Şems Meyhânesi	351	Tırâz.....	369	Yel Mumu.....	386
Şemse	352	Tiryâk.....	369	Yeşil Kılıç.....	386
Şepper, Şeppir	352	Tiryâk-ı Erbaa	369	Yeşim, Seng-i Yede	386
Şerâka	352	Tomruk	369	Yılan Ayağı	387
Şerbet	352	Toprak	369	Yılan Görmek	387
Şeref-i Âfitâb	353	Toprak Kadısı.....	370	Yılan Ölüsü	387
Şer'i Had.....	353	Toy	370	Yılan-Süt	388
Şeşder	353	Tübâ	370	Yıldızlar	388
Şeyh-i Necdî.....	354	Tuğ	370	Yol Basan	389
Şeyh-i San'ân.....	354	Tura Oyunu	370	Yumurta Uçurmak	389
Şeytan.....	355	Turfanda, Turfa	371	Yumuş Oğlanı.....	389
Şibli	355	Turna Gözü	371	Yûnus	391
Şifâhâne.....	356	Tütyâ	371	Yûsuf-Züleyhâ	391
Şihâb	356	Türk.....	372	Yüzük Oyunu	392
Şîr-Gîr	356	Türkman, Bulgar	372	Za'ferân	393
Şîrin.....	356	Tütün	373	Zafernâme	393
Şîr-i Neyistân	356	Uklidis.....	375	Zâhid	393
Şirinlik Muskası	356	Unvân	375	Zahîr	394
Şişede Nârenc ve Elma	356	Urgana Un Sermek.....	375	Zâl	394
Şişede Peri.....	357	Utarit	375	Zeâmet.....	394
Şişli Baston	357	Uyku Bağlamak	375	Zehirli Gömlek.....	394
Şûrb-i Yehûd	358	Uyku Uçurmak	376	Zer-i Hurşid	394
Tabanca	359	Uykusuz Bırakmak.....	376	Zer-i Mahbûb	394
Tâbhâne.....	359	Uykusuzluk Alâmeti.....	376	Zerdûz ve Büriyâbâf	395
Tâc.....	359	Uzun Etek.....	376	Zerka-i Yemâme	395
Tafrâ	359	Üç, Dört, Yedi, Dokuz.....	377	Zîr-i Meşk	395
Tâk-ı Kistrâ.....	360	Üskûf.....	377	Zulûmât	395
Taklid-i Zâğ	360	Va'd-i Kemmûn	379	Zühal	395
Tarâmûn-ı Hatâ	360	Vâdi.....	379	Zühre	396
Tarâz.....	361	Vâfaka Şenn	379	Züleyha	396
Tarraka	361	Vâiz	380	Zülfekâr.....	396
Taş Olmak	361	Vâiz Duâsı.....	380	Zümrüt.....	396
Tatar	362	Vâmik-Azrâ.....	381	Zünnâr.....	397
Tatarî	362	Vâv-ı Mesrûk	381	Zünnûn, Mâlik-i Dinâr	397
Ta'viz	362	Vefk	381	DİZİN.....	399
Tavşan	362	Vesme.....	382		

ÖNSÖZ

Ahmet Talât Onay (1885-1956), şair, yazar, gazeteci, edebiyat araştırmacısı, eğitimci, idareci ve politikacı olarak hizmet ve faaliyetlerde bulunmuş çok yönlü bir şahsiyettir.¹ Özellikle, örneklerden yola çıkarak halk edebiyatının kurallarını sistemeleştirmeyi deneyen ilk araştırmacı olarak önem taşımaktadır. Dârülfünûn'daki hocaları Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Velet Çelebi, Necip Âsım ve Hamdullah Subhi Tanrıöver gibi tanınmış simaların etkisiyle o yıllarda revaçta olan Türkçülük fikrini benimsemiş, Millî Mücadele'den başlayarak hayatının sonuna kadar bu düşünceyle milletin hizmetinde bulunmuştur.

Ahmet Talât'ın Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı isimli ansiklopedik eseri, bu konuda yapılmış ilk kapsamlı çalışmadır. Böyle bir çalışması olduğu söylenen Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın terakesinden maalesef buna benzer bir eser çıkmamıştır.

Ahmet Talât'ın on yıl süreyle çalışarak hazırladığı bu kitapta 1000 kadar madde yer almaktadır. Yazar, her konuyu yüzlerce şairden seçtiği örnek beyitlerle açıklarken, eserini aynı zamanda zengin bir antoloji haline getirmiştir. Eserin bir başka özelliği, mazmunların izahında çok sayıda kaynaktan yararlanılmış olmasıdır. Bunların en başında lûgatler gelmektedir: Lehçe-i Osmânî, Salâhî Lûgati, Lûgat-i Ebuzziya, Lehçetü'l-Lûgat, Ferheng-i Şu'urî, Kâmûs-ı Osmânî, Tuhfe-i Vehbî (ve şerhi), Nuhbe-i Vehbî (ve şerhi), Divânü Lûgati't-Türk, Ahterî, Burhân-ı Kâtî' Tercümesi, Kâmus Tercümesi, Kâmûs-ı Felsefe, Ferheng-i Ziyâ, Lûgat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye, Kâmûs-ı'l-A'lâm. Biyografik eserler arasında ise, Latîfî, Âşık Çelebi ve Kınalızâde'nin şuarâ tezkireleri, Menâkıb-ı Hünerverân, Osmanlı Müellifleri, Türk Şâirleri ve Son Asır Türk Şâirleri sayılabilir. Yazar, belli başlı Osmanlı tarihleriyle, çeşitli tarih araştırmalarından da yararlanmıştır. Peçevî, Nişancı, Naimâ, Atâ, Âlî, Çelebizâde Âsım tarihleriyle, Koca Sekbanbaşı Lâyihası, Cevdet Paşa'nın İbn-i Haldun Mukaddimesi, Takvim-i Edvâr'ı ve târihi, Rıza Nur'un Türk Tarihi; Köprülü, Uzunçarşılı ve Günaltay'ın çeşitli kitap ve makaleleri bu kaynakların belli başlılarıdır. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi de yazarın en çok yararlandığı eserlerden biridir. Sûdî'nin Hâfız Divanı, Bostan ve Gülistan şerhleri, Sarı Abdullah'ın Mesnevî Şerhi, Risale-i İbn-i Zeydün Şerhi ve Veled Çelebi'nin elyazması halinde olan Âyîn-i Cem, Cep Defteri, Tuhfetü'l-Erbâin, Dahme-i İrfân ve Sımât-ı Âşıkan gibi eserler de çok sık başvurulan kaynaklar arasındadır. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâme'si, Fakirî'nin Risâle-i Ta'rifât'ı, Mehmed Ali Aynî ve Ömer Rıza Doğrul'un dinî-tasavvufî eserleri, divanlar ve sayamadığımız daha niceleri...

Eserin bir başka özelliği de, Veled Çelebi, Tâhir Olgun ve Fuat Köprülü gibi konunun otoritesi şahsiyetlerin tashih ve tasvibinden geçmiş olmasıdır. Eserin orijinalinde, Köprülü'nün kendi el yazısıyla yer yer ilave bilgiler bulunmaktadır. Veled Çelebi ve Tahir Olgun birer takriz yazdıkları gibi, esere de zaman zaman açıklamalarıyla katkıda bulunmuşlardır. (Tahir Olgun'un konuyla ilgili olarak Ahmet Talât'a yazdığı mektuplar tarafımızdan yayımlanmıştır: Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair Edebî Mektuplar, Ankara 1995). Yahya Kemâl Beyatlı da takriz olarak el yazısıyla bir rübaisini takdim etmiştir.

Ahmet Talât, 1941'de tamamladığı bu eserini basılmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı'na teslim etmişse de, bilinmeyen sebeplerden dolayı basımı mümkün olmamıştır. Basım kararı alınan eser, yazarın vefatından sonra iki forma kadar basılmış, fakat devamı gelmemiştir. Varislerinin yeniden bastırma teşebbüsleri, Bakanlık'a teslim edilen yeni harfli nüshanın bulunamayışı sebebiyle sonuçsuz kalmıştır.

1 Geniş bilgi için bkz. Cemâl Kurnaz, *Ahmet Talât Onay, Hayatı-Eserleri*, 2. bs. MEB Yayını, İstanbul 1999.

Biz, bunun üzerine, varislerinin ve ilgili makamların izni ile yazarın eski harfli elyazması nüsha üzerinde çalışarak eseri yayına hazırladık. Bunu yaparken herhangi bir müdahalede bulunmamaya çalıştık. Yararlandığı kaynakların bir kısmı yazma, basılı olanların da bazılarınin hangi baskısının esas alındığı bilinmediğinden bibliyografyayı yeniden düzenlemekte güçlük çektik. Buna rağmen, yine de künyelerini tespit edebildiklerimizi belirterek bir kaynaklar listesinin eklenmesini yararlı gördük. Ayrıca, ayrıntılı bir dizin hazırlayarak eseri daha kullanışlı hâle getirdik.

Ahmet Talât Onay'ın Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı isimli bu ansiklopedik eseri, Eski Türk edebiyatının dünyasına girerek metinleri daha iyi anlamak isteyen öğrenci, öğretmen, ilim adamı ve ilgili her türlü okuyucuya yardımcı olacak zengin bir kaynak hüviyetindedir. Aynı zamanda, bundan sonra yapılacak daha mükemmel çalışmalar için de daima örnek olmaya devam edecektir.

Eser okunduğunda görüleceği üzere, madde başı olarak seçilen kelimeler, bir edebiyat terimi olan mazmun kavramına uygun değildir. Yazar, çağının yaygın kullanımına uyarak, divan şiirinde geçen ve açıklanmaya muhtaç kelimeleri mazmun olarak nitelemiştir. Esasen, mazmun sözü bugünün okuyucusu için de yeterince anlaşılır değildir. Bu yüzden, esere, daha iyi tanımlayacağına inandığımız, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* üst başlığını ilave etmeyi uygun gördük.

Bu eserin yayına hazırlanmasında birçok kişinin yardımını gördüm. İlk önce bu eserin varlığından beni haberdar eden aziz dost Prof. Dr. Ali Birinci'dir. İlk teşekkür onun hakkıdır. Sonra, merhumun tek varisi Yıldız Işık Hanım, eserin yayınlanması hususunda samimi gayretleriyle çalışmalarımı kolaylaştırdı. Kendisine müteşekkirim. Arapça kısımların okunmasında değerli ağabeyim Prof. Dr. Kâzım Y. Kopraman'ın; Farsça kısımların okunmasında değerli hocam Prof. Dr. Ebulkasım İçtihadî'nin önemli yardımlarını gördüm. Her ikisine de şükranlarımı sunuyorum.

Kitap hakkında Ahmet Kabaklı, Beşir Ayvazoğlu, İskender Pala, Mustafa İsen, Ali Fuat Bilkan, Mustafa Kaçalın, Ömür Ceylan ve M. Ali Tanyeri'nin takdir dolu yazıları yayınlandı. Özellikle son üçü, takdir yanında, önemli katkılarda da bulundular. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ederim.

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Birkaç yıl önce benim divan ve mecmualar karıştırdığımı gören ve mecmualarından istifâdeme müsade eden muhterem fâzıl Veled Çelebi İzbudak, divanlarda tesadüf ettiğim izaha muhtaç mazmunları havî parçaları toplamaklığımı, bunları izah ederek eski edebiyatımızı gençlere tanıtmaklığımı tavsiye buyurmuşlardı. Aziz üstâdımızın her tavsiyesi hayra mâtuf ve münhasır olduğu için bu irşatlarını da şevkle karşılayarak çalışmaya başlamıştım. Bu tavsiye "anlayarak oku, anladığımı da izah ederek herkese de okut" demektir.

Anlayarak okumak ve anladığımı okutmak zevk itibarıyla bir değildir. Okumak ruhî bir ihtiyaçtır, tatmin edilirse zevk duyulur; neticede bu zevkler bir itiyat halini alırsa, bıkararak, istemeyerek okumakta devam edilir. Fakat, anladığımı okutmak, öğretmek... daha derin bir ihtiyaçtır.

Nefis, okumaktan haz ve okutmaktan hazla beraber az çok gurur da duyar. Bir köy öğretmeninden bir profesöre kadar bu iki ruhî lezzeti tatmamış kim vardır?

Demek öğrenmek için olduğu gibi, öğretmek için de okumak bir zevktir. İnsan anlayarak okudukça cihani daha iyi anlıyor. Üstadın tavsiyesini yerine getirmek için divanları dikkatle okurken pek az şeyleri bildiğimi anladım. Eğer üstâda söz vermemiş olsa idim, okutmak hevesi de icbâr etmeseydi bu işi yarı yolda bırakmak pek kolaydı. Bazen bir mısra veya beytin beni saatlerce düşündürdüğü, anlamak nasip olmazsa fütûr içinde bıraktığı vâki olmuştur. Edebiyat kitaplarına ta'kîde² misâl olarak geçebilecek mahiyette mânâları anlaşılmayan bir mısra veya beytin tahliline muvaffak olduğum anda duyduğum his, saadetle izah olunabilir.

Elimden bir hayli divan ve mecmua geçmiştir. Bunlardaki nazımlar arasında şiirden sayılabilecekler, maalesef, ekseriyeti teşkil etmez. Her divan muhteviyâtı itibarıyla birbirinin aynıdır. Bu divanlarda:

Çeke mazmûnunu fehm etmede bir nükte-şinâs

Ne kadar dikkat ederse o kadar renc-i elîm / Nef'î

beyti hâlimi tasvîr için söylenmiş gibidir.

Yüzlerce divan değil de, bir tanesini bile sonuna kadar sabır ve sükûn ile, anlamaya çalışarak okumanın ne demek olduğunu ancak insaf ve iktidar erbâbı bilirler. Hele etraflıca halledilmedikçe deli saçmasından farklı olmayan bir mazmunu izah hususunda çekilen müşkilleri herkes bilmez.

Âciz kaldığım noktalarda irfân ve kemâl erbâbına müracaattan çekinmedim. Varsın cehl utansın. Bildiklerini kıskananlara nisbetle irfân hazinelerini açanlar daha çok oldu.

Bizim zamanımızda (1907-1911) Dârülfünûn'da edebiyat ve edebiyat tarihi dersleri pek basitti; metinler şerhi diye bir ders de yoktu. Bizden sonra muhterem ve mağfûr fâzıl Ferit Kam'la, merhum Ali Ekrem'in böyle bir ders okuttuklarını duymuştum. Üstad Ferit'in notlarından müteşekkik taşbasması eserini görebildim³. Ali Ekrem'e ait bir satır bile görmedim. Üstad Ferit'in eserini görmezden önce işe başlamış ve hayli ileri götürmüş olduğumdan kendilerini

2 Edebiyat kitaplarımızda ta'kîd, za'f-ı te'lif gibi nâmlar altında gösterilen anlaşılmaçlığa ve muammalara eskiler müşkilât derlerdi. Bunlardan ta'kîdi (•••), za'f-ı telifi (••) işaretini kırmızı mürekkeple beytin başına yazarak gösterirlerdi. Hatta yazma divanlarda metin yanlışlıklarına da bu işaretler veya (✓) işareti konurdu. Meşhur Acem şâirlerinin müşkilâtına yazılmış şerhler vardır. (Bak. Nokta-i Şek).

3 Değerli gençlerden Rüşen Ferit Kam tanışmadığımız halde bir mektupla vâki ricam üzerine basınının eserini iki gün nezdimde kalmaya müsaade ettiler. Bu asilâne lütuflarına müteşekkirim.

usûl itibarıyla takip edemedim. Bu sebeple bir usûle tâbi olmayarak⁴ bir lügatçe halinde⁵vücûda getirdiğim bu eserde kimsenin rehberlik ve üstadlık hakkı olmadığını söylemek isterim⁶. Başkalarının fikir ve ilmini benimseyerek aşırma usûlüyle ilim satmak, kitap yazmak benim tiksindiğim şeydir. Kimin ilim ve fikrinden istifâde etmiş isem gösterdim. Ne yazık ki ismini yukarıda zikrettiğim iki üstâdın eserlerinden bahsetmek bahtiyârlığına nâil olamadım.

Bu sözleri ataklığıma verenler, çekiştirenler belki bulunur; ne yapayım ki hakikat budur. Şunu bunu hatalarıma, noksanlarıma ortak etmektense merdâne ortaya atılmak, her tenkîde göğüs germek daha merdâne bir harekettir.

Okuduğunu anlayanlardan edîbâne tenkîd bekliyorum. Anlamayarak çekiştirenlere sözümlük yok; hele tenkîdi tezyîf sayanlara mukabeleyi ise, söğmeye söğmekle mukabele gibi bir bayağılık sayarım.

Eserdeki misaller -dikkat edilirse- bir nev'i müntehip parçalar mâhiyetindedir. Birçok misaller içinde en çok zevki okşayanları aldım. Ve her mazmunu kaynağına götürmek isteyenlere yardım için her şairden misâl aldım. Bu yüzden misâlleri çok görenler bulunmaz sanırım. Bu misâllerin şairler arasında oranlamaya da yarayacağını umarım.

Bir divanı gözden geçirirken bazen zihnin başka bir noktaya saplanması, başka bir cihete sapsmalar yüzünden, muhakkak ki izahı lâzım gelen, birçok mazmunlar da atlanmıştır. Tekrar tekrar okunurken de göz satırlara alıştığından hemen geçiverme temayülü hâsıl olduğundan şüphesizdir ki geçilmiştir. Bu hal başımdan defalarla geçtiği için bazı divanları⁷ birkaç defa gözden geçirdim. İmlâsı bozuk, yazısı berbat mecmua ve divanları okumak, gramer ve nahiv itibarıyla hatalı mısralardan mânâ çıkarmak ve el-ma'nâ fi sadri's-şâir tâbirine mâsadak, yani mânâsı ancak şairin kalbinde yazılı olan bir beyti anlaşılır bir halde tahlil ve izah etmek ne büyük azap! Hele mütesallif şairleri okumak ne belâ!

İşte bu sürü yorgunluklar neticesi meydana gelen bu eserden hâriç daha kim bilir ne kadar izaha muhtaç mazmunları havî mısralar, beyitler vardır? Bunlara bu eserde tesadüf edilmezse benim anlamayarak geçtiğime⁸ hükmetmezden evvel zihnen başka şeylerle meşgul olduğum esnada gözden kaçtıklarına hamlolunursa isâbet edilmiş olur.

Herkesin anladığı, bildiği bazı mazmunları da –tebârüzünü mühim saydığım bir kaideye mebnî– almaktan çekinmedim! Yani bahsin izahında o zamanki ilim telakkilerini, tarih bilgilerini kısaca gösterdim ve misâlleri şahit olarak getirdim.

Türk filozofu Nasreddin Hoca'nın kara ekme batırarak yediğini gören birisi, bu yeni icad taamı nasıl bulduğunu sormuş. Hocamız:

–Ben icad ettim ama, ben de beğenmedim!

cevabını vermiş. Fazilet erbâbının iltifâtına mazhar olursa bu cılız ve naçiz eserimi beğenmeye hak kazanacağım. Bu dakikada şair Sâbit'in ruhu, şu beyti kulağıma fısıldar gibi oldu:

*Menâfi'in göremezsin bizâ'a-i hünerin
Sahîfe-i esere dökme nûrunu basarın*

4 Yani, şerh-i mütûn usûllerini.

5 Üniversite metinler şerhi profesörü muhterem Ali Nihad Tarlan'ın reylerini sormuştum. Değerli ve mütevâzi âlimimiz –henüz teşerrüf etmemiş olmamıza rağmen– irşatlarını esirgememişler ve lügatçe hâlinde yazmamı tavsiye etmişlerdi.

6 1941 Mayıs'ı ibtidâlarında Ankara'ya gelmiş olan muhterem Ferit Kam ile görüşmek şerefini kazandım. Evvelce bir mektupla sorduğum suallerden bazılarına bu görüşmemizde cevap lütuf buyurdular. Bunlar, ait oldukları bahislerde gösterilmiştir.

7 Meselâ Nâilî Divanı'nı defalarla okuduğum halde tamamen kavrayamadığımı itiraf ederim. Çünkü divanı çok yanlış tabedilmiştir.

8 Anlayamadıklarımı kitâba zeyl olarak derc etmek tasavvurundayım.

Fazilet erbâbının iltifât ve takdîrinden büyük menfaat mi olur?

Bu eser, bu vâdide yazılmış yegâne denecek mâhiyette bir eserdir. Ben elimden geldiği kadar çalıştım; daha iyisini meydana atmak, elinden gelenlere düşen bir vazifedir.

Eserde âyet-i kerime, hadis-i şerif ve tasavvuf ile ilişkili mazmunlar yok gibidir. Bunlardan da bahsetsem, misâller gösterseydim ikmâl ömrüm kifâyet etmezdi ve içinden çıkamazdım.

Aldığım mazmunlar, eski âdetlerimize, ahlâkımıza, kısmen menkulâta, eski fen telakilerine ait olanlardır.

Anlaşılması kolay beyitleri, eserin hacmini kabartmaması için tahlil etmedim.

Bir mazmunun izahı için müracaat ettiğim eserlerin mütâlaasını olduğu gibi nakl ve bunları tenkitten ictinâb ettim; ancak bir iki kelimeyle mâhiyetlerine işâretle iktifâ ettim. Bu cihetle kitâbiyât sütunu açmağa lüzum görmedim.

Daha büyüğünü meydana getirmek inâyetini Tanrı'dan dilerim.

Çankırılı
Ahmet Talât ONAY
3.2.1941, Ankara

HÂMİŞ

Üstâd Veled Çelebi birçok müşkillerimi hall ve kıymetli mecmualarından istifâdeme müsaade buyurdular⁹. Faziletli ve mütefekkir hemşehrim Ahmet Kemâl Üçok her hususta yardımda bulunmuşlardır. Şark edebiyatına vukûfu ile tanınmış olan üstâd ve fâzıl Tâhir Olgun ile teessüs eden münasebetimiz üstâdlık-tilmizlik derecesini bulmuş, suallerime verdiği cevaplar büyük bir eser olacak kadar mühim bir yekûna varmıştır.

Ebussuud-zâdelerden ahlakî fazileti ile mümtâz ediplerimizden Suûd Yavısı birçok suallerimi vâkîfâne cevaplarıyla karşılamak lutfunda bulunmuşlardır.

Bilgilerini esirgemeyen bu aziz üstâdlara karşı duyduğum minnet hislerini, hiçbir vech ile ifadeye muktedir değilim.

Kayseri Ziraat Bankası müdürü, aziz dostum Fahri Bilge ile Kastamonu noteri Emin Şefik Üzengicioğlu kütüphanelerini tezyîn eden yazma divan ve mecmuaları¹⁰ posta ile göndermek suretiyle çalışmamı kolaylaştırdılar¹¹. Kendilerine de minnet ve şükranlarımı sunarım.

Arkadaşım Rize mebusu Ali Zih de pek mühim olan Sadullah Efendi Mecmuası ile¹² bazı yazma divanlarını okumama müsaade etmişlerdir; teşekkür borcumdur.

9 Bu mecmualar, büyük kıtada en az üçeryüz sahifelik şiir, menâkıb, fıkra, letâif, hadis, fıkıh, tasavvuf vesaireyi muhtevidir. Mütâlaa ettiğim Çelebi Cönkü, Sımât-ı Âşıkân, Tuhfetü'l-Erba'în, Âyin-i Cem, Dahme-i İrfân, Cep Defteri mecmualarıdır; pek az sahifeleri müstesnâ hepsi de üstâd tarafından yazılmıştır.

10 Fahri Bilge'nin divanları yüz seksen kadardır. Bunlar arasında nâdide nüshalar az değildir.

11 Hatta bu aziz dostum ayrı bir lütuf olarak Kastamonulu Sâdi, Hayretî, Tebrizli Kavsi divanlarını ve on kadar şiir ve musiki mecmuasını -yollarda ziyâ'a uğrar korkusuyla- Çankırı'ya getirerek mütâalamamızı temin ettiler.

12 Bu mecmua büyük bir kıtada iki yüz sahifelik bir defterdir. Lûgat kitaplarında her kelime için verilen manzum şevâhid gibi hece harfleri üzerine yazılmış bir takım kelimelere göre Farsça ve Türkçe mazmûn misâlleri verilmiştir. Mukayeseli Fars-Türk mazmunları yazacak bir gayretlinin işini kolaylaştıracak kadar zengindir.

Mecmuanın Ankaralı âlim ve şâir Sadullah İzzet Efendi mecmuasından şâir Müderriszâde Mustafa Şeyhî Efendi hafidlerinden İzzet Efendi tarafından istinsâh edilmiş veya ettirilmiş olduğunu birtakım başlıklardan zannetmekteyim. Hataların çokluğu, cahil bir hattâta istinsah ettirilmiş olduğuna delildir.

TAKRİZ

Üstadım,

Eser-i âlînizi kemâl-i im'ân ile okumak saâdetine nâil oldum; çok müstefid oldum. İçindeki mezâmîn ve sanâyi'in bir çoğu fakîrin mâlûmu değildi; öğrenmiş oldum. Eş'âr-ı eslâf-daki ma'ânînin birçoğu –çok mütevaggıl olan– bizlere bile mâlum değildi. Gençler şüphesiz hep yeni öğreneceklerdir. Şu eser olmasa hiç bir edebiyat ilmi kitaplarında bulamayacaklardı. Diyebilirim ki, bu kitaba talebeden ziyade hocalar muhtaçtır. Mamafih hocalar okursa, talebe hocalar ağızından daha iyi müstefid olurlar. Bu emsalsiz eserin te'lifini zât-ı üstâdânelerinden fakîr niyaz etmişim, gibi aklıma geliyor. Her ne olsa, bu işin ehli siz idiniz ve siz hakkıyla muvaffak oldunuz; arz-ı tebrikât ederim. Türklük, bu ilmin birinci üstâdı olan zât-ı vâlâlarıyla şüphesiz kıyâmete kadar iftihar edecektir. Ve inşaallah ahlâf içinde bulunacak peyrevleriniz daha tekemmül ettirirler, daha ileri götürürler.

Şunları yazarken bir taraftan da bugün üstâd-ı edeb geçinen, kürsüler işgâl eden kıymetli âlimlerimiz içinde bu şu'be-i edeb ile meşgûl olanların nâdir olduklarını zannederek müteessir oluyordum. İnşaallah ben yalan çıkayım da çok bulunsunlar ve inşaallah bu çığır eseriniz ile açılıp daha çok ilerlesin.

Sözümü bitirmezden evvel üç lisanda sanâyi'-i edebiye ve bedî'aya dair fakîre söz verdiğiniz eseri yazmak da hatırınızdan çıkmasın. Bu bâbda epeyce eserler yazılmıştır. Siz onları daha güzel bir şekle sokar ve onlarda bulunmayan birçok sanâyi'i de ilave edersiniz. O eser-i âlînizi de okumak şerefine de inşaallahu Teâlâ nâil olurum.

Velet Çelebi İzbudak
25 Mart 1941

TEBRİK VE TEŞEKKÜR

Bay Talât Onay'a etmekteyim ben
 Binlerce teşekkür candan, yürekten
 Göstermiş hakikat yüksek bir himmet
 Şairlere etmiş büyük bir hizmet
 Divanlarda duran kapalı sözler
 Bilgin kalemiyle olmuş müfesser
 Bu parlak hizmeti yüzünden onun
 Artık anlaşacak dedeyle torun
 Sarmıştı acâyip bir hâl ki yurdu
 Yeniler eskiyi anlamıyordu
 Çünkü anlatacak yoktu vâsita
 Mâziden kopmuştu sanki râbîta
 Torunu yabancı büyükbabaya
 Konuşmak kalmıştı pandomimaya
 Eskiden yeniye bir söz gelince
 Sanıyordu onu başka bir dilce
 Muhterem üstâda Hak ecrin vere
 Geçmişî tanıttı şimdikilere
 Yalnız onlar değil, bizim nesil de
 Gâfil kalmayacak türlü müşkilde
 Gayretli kalemi bir çığır açtı
 Edeb âlemine inciler saçtı
 O yolda atınca bir iki adım
 Ne kadar kıymetli cevher topladım
 Samimi itiraf ederim kendim
 Okudum, ben ondan çok şey öğrendim
 Bilgili edîbim, hep eski yeni
 Benim gibi tebrik etmeli seni
 Fakat gönül diyor: Bu kadaycık az
 Bize böyle birçok eser daha yaz

Tahir Olgun
1 Ağustos 1943

Bu eseri okuyarak faydalı notlarla noksanlarına işaret etmek lutfunda bulunan üstad Fuat Köprülü, uzun bir mukaddime yazacağını va'detmişlerdi. 1946'dan sonra parti mücadeleleriyle ve 1950'den sonra da devletin haricî işleriyle meşgul olması, bu va'din yerine getirilmesine mâni olmuştur.

AZİZ-İ MUHİBBİM TALÂT'A

Eslâf kapıldıkça güzelden güzele
 Fer vermiş o neşveyle gazelden gazele
 Sönmez seher-i haşre kadar şi'r-i kadîm
 Bir meş'aledir devredilir elden ele

Yahyâ Kemâl Beyathı
5 Ağustos 1942

- yek 51, 75, 82, 173, 174, 273, 297, 330, 344, 389
 yek-dehen 169
 yek-dem 43
 yek-dil 64, 180
 yekî 275
 yekketâz 37
 yek-pâre 324, 343
 yek-renk 148, 253
 yeksân 24, 120, 248
 yekser 150
 yektâ 153, 182, 312
 yel 40, 58, 104, 150, 199, 202, 229, 284, 317, 329, 330, 386
 yeldâre 136
 yeldârî 136
 yele 298
 yelek 165, 192, 337
 yelken 143, 229
 yelmumları 386
 yelpâze 58, 96, 110, 330
 yem 111, 158, 211, 227, 229
 Yemâme 194, 306, 395
 Yemâmeli 395
 yemek 69, 78, 108, 129, 132, 146, 147, 149, 201, 207, 253, 264, 287, 293, 316, 326, 334, 347, 362, 371, 387
 Yemen 46, 80, 81, 126, 131, 174, 204, 215, 216, 229, 251, 325, 326, 339, 340, 350, 354, 395
 yemeni 105, 119, 213
 yem-i hasret 229
 yem-i vahdet 211
 yemin 224, 244, 268, 353, 368, 385
 yemiş 250, 267, 335
 yemlik 264
 yemyeşil 73
 yen 48, 97, 337
 Yengece-kang 21
 yeni 28, 34, 39, 52, 59, 60, 72, 82, 86, 89, 127, 129, 133, 142, 153, 163, 164, 181, 184, 186, 190, 210, 257, 259, 265, 275, 286, 287, 298, 303, 306, 313, 319, 331, 343, 359, 365, 368, 371
 Yeni Dünya 373
 Yeni Mecmûa 216, 385
 Yeni Osmanlı 245
 Yenice 186, 346, 373
 yeniçeri 56, 126, 153, 169, 174, 186, 205, 208, 216, 221, 237, 240, 251, 309, 348, 349, 377
 Yenişehir 237, 304
 Yenişehirli 25, 35, 49, 69, 92, 94, 103, 132, 134, 139, 153, 216, 223, 240, 241, 246, 258, 279, 288, 290, 328
 yer 25, 28, 35, 36, 42, 43, 53, 56, 59, 63, 65, 71, 76, 84, 86, 94, 95, 101, 110, 112, 113, 117, 120, 122, 126, 133, 138, 143, 145, 148, 149, 162, 169, 176, 177, 178, 179, 185, 187, 189, 194, 195, 197, 200, 201, 202, 205, 215, 223, 227, 229, 233, 234, 235, 245, 263, 264, 272, 273, 278, 281, 284, 286, 289, 297, 314, 319, 322, 323, 324, 330, 332, 352, 361, 365, 366, 368, 374, 392, 393, 394
 yeraltı 84, 162, 260, 307
 yerli 136, 247
 yerme 150
 ye's 70, 173
 Yesârizâde 185
 yessir 367
 yeşb 386
 Yeşheb 326
 yeşil 26, 53, 59, 63, 75, 76, 81, 95, 97, 127, 136, 146, 154, 184, 186, 187, 206, 211, 241, 260, 271, 272, 285, 294, 295, 330, 337, 365, 378, 386, 396
 Yeşilirmak 381
 yeşiller-maviler 75
 yeşillik 184, 303, 324
 yeşim 386, 387
 yetim 131, 164, 174, 294, 364, 370
 yetmiş 22, 159, 174, 194, 323, 324, 393
 yevm 358, 374
 yevm-i sebt 358
 yevm-i şek 221, 342
 yevmiye 309
 Yezdân 302
 Yezdicerd 27, 113, 351
 Yezid 25, 343
 yağın 203
 yıkayıcı 261
 yıkıcı 243
 yıkık 183, 243
 yıl 39, 32, 54, 65, 74, 84, 114, 124, 201, 204, 224, 251, 270, 290, 293, 323, 326, 329, 352, 368, 375, 396, 398
 yılan 41, 99, 113, 115, 117, 125, 136, 149, 154, 156, 181, 231, 253, 272, 273, 275, 288, 289, 328, 341, 353, 368, 369, 387, 388, 394, 396, 397
 yılan ayacı 387
 yılan-ejderhâ 275
 yılanların pâdişâhı 341
 yıldırım 53, 103, 104, 234, 272, 292, 387
 Yıldırım Bâyezid 234, 315, 385
 Yıldırım Bâyezid 236
 yıldız 22, 58, 90, 125, 157, 159, 163, 199, 200, 225, 260, 262, 266, 271, 273, 277, 281, 286, 299, 307, 308, 309, 311, 313, 319, 320, 321, 322, 332, 339, 340, 353, 356, 370, 375, 377, 388, 389, 394, 395, 396
 Yıldız Sarayı 180
 yıldızı düştü 356, 389
 yıldıznâme 388
 yıllık 71, 118, 346
 yırtıcı 48, 79, 106, 154, 195, 243, 297
 yırtık 206, 243, 265
 yırtmaçlı 206
 yiğit 24, 41, 55, 105, 122, 293, 302, 362, 372
 yiğitlik 94
 yindek 126
 yirmi 211, 213, 273, 286, 317, 321, 327, 352
 yiyecek 50, 78, 84, 269, 335
 yobaz 96, 143, 277, 306, 380, 381
 yoğurt 37, 372
 yok 172, 291
 yokluk 68, 101, 233
 yoksul 25, 176, 336
 yoksulluk 336
 yol 24, 71, 76, 101, 132, 142, 163, 165, 166, 171, 174, 180, 203, 227, 229, 248, 258, 269, 296, 304, 307, 308, 311, 317, 323, 330, 354, 355, 361, 370, 371, 377, 379, 389, 391
 yolcu 57, 59, 62, 119, 213, 228, 267
 yolculuk 114, 157
 yoldaş 83, 144, 218, 341
 yollarbasıcı 389
 yolluk 295, 296
 yonga 292
 yorgan 167, 175
 yorgun 80, 98, 279, 325
 yorma 219
 yosma 36, 180, 311
 yosun 296
 Yozgat 23, 268
 Yozgatlı 61, 368
 yön 65
 yudum 254, 321
 yüf 23, 25, 81, 149, 177, 215
 yufka 25, 97, 228
 yuhnâ 141
 yukarı 106, 137, 183, 366
 yumru 130
 yumruk 116, 271
 yumurta 26, 34, 35, 55, 97, 110, 170, 216, 221, 228, 265, 266, 268, 275, 356, 364, 389
 yumuş oğlanı 176, 228, 304, 389, 391
 yumuşak 46, 103, 116, 131, 139, 296, 297, 340, 364, 396
 yûnâ 141
 Yunan 54, 84, 204, 266, 267, 285, 299, 369, 375, 396
 Yunanca 141, 199
 Yunani 322
 Yunanistan 124, 204, 241
 Yûnus 258, 391, 397, 398
 Yûnus Emre 36, 38, 46, 49, 128, 143, 164, 177, 191, 244, 285, 292, 355, 359, 391
 Yûnus lâhisi 391
 Yûnus-ı mihr 258
 yurt 265, 316
 Yûsuf 169, 172, 220, 226, 246, 266, 301, 317, 329, 341, 368, 391, 392, 394, 396, 398
 Yûsuf Efendi 276
 Yûsuf Kâmil Paşa 223
 Yûsuf Paşa 84
 Yûsuf Zindanı 392
 Yûsuf-cemâl 391
 Yûsuf-ı dâmenkeş 391
 Yûsuf-ı gül 391, 392, 394
 Yûsuf-ı gül-çehre 391
 Yûsuf-ı Hemedânî 246
 Yûsuf-ı hüsn 391
 Yûsuf-ı ikbâl-i devrân 392
 Yûsuf-ı Ken'ân 301, 391, 398
 Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat 392
 Yûsuf-ı Mısrî 392
 Yûsuf-ı savm 391
 Yûsuf-ı zamân 368
 Yûsufî 189, 190, 192
 yûsufî destâr 189, 324
 Yûsufistân 392
 Yûsuf-melâhat 341
 yuva 159, 216, 232, 233, 259, 266, 268, 274, 283, 365, 393
 yuvarlak 101, 106, 126, 156, 162, 256, 265, 275, 289, 354, 357, 389
 uyuma 242
 yûbüset 315, 364
 yüce 32, 177, 232, 331
 yüğrük 205
 yük 43, 58, 114, 115, 203, 252, 286, 298, 326, 334
 yüklü 46, 328
 Yüklüköy 37
 yüksek 47, 72, 73, 76, 79, 85, 101, 102, 103, 104, 116, 151, 154, 162, 169,

191, 202, 221, 245, 246, 265, 278,
280, 307, 309, 316, 328, 339, 343,
345, 359, 370, 372, 386, 395

Yümmî 216

yün 160, 312

yüreği oynamak 166

yürek 28, 86, 98, 140, 274, 290, 336,
363, 367, 385

yürekli 54, 57, 85, 111, 213, 387

yürüyüş 258, 360

Yüsrî 39

yüz 32, 48, 61, 62, 64, 65, 66, 68, 71,
72, 75, 84, 89, 96, 101, 102, 105,
106, 112, 123, 131, 137, 150, 151,
152, 158, 162, 163, 165, 166, 171,
173, 179, 209, 224, 230, 231, 235,
236, 238, 240, 242, 243, 250, 251,
254, 258, 260, 265, 266, 273, 275,
281, 284, 285, 290, 293, 295, 296,
307, 310, 311, 312, 318, 319, 321,
323, 325, 327, 333, 335, 339, 346,
348, 349, 354, 361, 366, 368, 370,
371, 373, 376, 377, 380, 391, 392,
393, 397

yüz üstü 90

yüz yüze 168

yüzgüç 320

yüzgüçlük 320

yüzme 208

yüzü ağ olma 227, 294

yüzük 383

yüzük 46, 47, 56, 72, 141, 143, 175,
249, 298, 340, 370, 384, 387, 392,
397

yüzük oyunu 238, 392

yüzünü tırmalama 259

Z

zabıta 56, 270, 330, 331, 342, 369

Zâbilistân 30

zâbit 189, 248

zabt 58, 96, 115, 126, 134, 197, 209,
255, 270

zabtiye 205

zaçyağı 296

zad 233

zâde 175, 180, 202, 222, 236, 242

zâdegân 37

zâde-i tab' 175

zafer 70, 101, 169, 387

za'ferân 375, 393

Zafernâme 238, 393

za'f-i te'lif 199

za'f-i te'lif 357

zâğ 52, 223, 360

zâğân-ı siyekhâr 360

zâhib 227, 300, 389

zâhid 26, 40, 41, 62, 91, 108, 109, 120,
121, 125, 130, 132, 133, 136, 146,
156, 160, 168, 171, 178, 179, 183,
204, 207, 210, 211, 215, 233, 235,
242, 248, 262, 264, 276, 293, 295,
305, 306, 311, 313, 320, 322, 323,
324, 325, 326, 327, 328, 336, 338,
346, 355, 358, 363, 368, 373, 380,
393, 396, 397, 398

zâhid-i âlûde-meniş 393

zâhid-i e'fî-nigeh 396

zâhid-i har 373

zâhid-i huşk-i nâ-pâk 146

zâhid-i hüşâr 171

zâhid-i mâr-hilkat 156

zâhid-i minâ-şiken 26

zâhid-i murtâz 327

zâhid-i nekbet 62, 393

zâhid-i sâlûs 276, 328

Zahîr 158, 328, 329

zâhir 27, 58, 73, 118, 125, 138, 226,
253, 313, 327, 341, 372, 373, 387

Zâhir Baybars 235

Zahire 308

zahir-ı zhâr 341

Zahir-i Faryâbi 328

zahm 27, 34, 87, 96, 119, 125, 139,
140, 141, 177, 218, 220, 258, 266,
312, 324, 330, 334, 364, 365, 369,
385, 394

zahmet 162, 201, 252, 278, 326, 338,
339, 396

zahmetli 292

zahm-ı cân 369

zahm-ı cefâ-yı hâr 119

zahm-ı ciğer-süz-ı neam 330

zahm-ı çehâr-ebrevân 369

zahm-ı çeşm-i rûzgâr 34

zahm-ı derûn-ı âşik 125

zahm-ı dil 139, 140, 218, 364

zahm-ı dil-i bi-çâre 364

zahm-ı dil-i mahrûr 140

zahm-ı gül 258

zahm-ı hâr 87

zahm-ı hûn-çekân 140

zahm-ı hûn-feşân 96

zahm-ı hûnin 324

zahm-ı melâhat-eser 266

zahm-ı pinhân 139

zahm-ı pür-nâsûr 385

zahm-ı sine 140

Zahmî 179, 206

zâid 83

zâif 370, 392

Zâik 344

zâil 54, 177, 292

zâim 394

zâir 103, 205, 352

zâir-i kilisâ 103

Zâl 30, 31, 187, 214, 215, 301

zâlâm-ı şeb 389

zâl-i dehr 30

zâl-i gerdûn 167

zâlim 40, 50, 112, 276, 293, 296, 297,
299, 300, 326, 351, 353, 362, 368,
372

zâlim-küş 50

zâllîn 248

Zâloğlu Rüstem 187

zâlûm 326

zaman 21, 23, 82, 86, 91, 121, 151, 178,
179, 260, 283, 288, 291, 315, 333,
348, 381, 386

zamâne 82, 132, 137, 139, 140, 142,
151, 173, 175, 186, 215, 302, 347

zamân-ı ayş 291, 348

zamân-ı bahâr 178

zamân-ı hayât 283

zamîme-i evrâd 210, 244

zamîr 122

zamk 134, 213, 227, 364

zan 124, 212, 223, 236, 258, 282, 289,
296, 312

zanatkâr 300

zanbak 80, 207, 269, 271, 337

zânî 189

zann-ı hâtîr 236

zanpara 380

zaptiye 153, 221

zâr 52, 61, 73, 76, 77, 80, 97, 104, 178,
220, 224, 231, 235, 274, 305, 312,
320, 329, 330, 353, 354

zar 97, 241, 274, 353, 354

zarâfet 62, 81, 114, 133, 153, 181, 218,
283, 347

zarar 34, 170, 194, 260, 271, 297, 341,
342, 348, 357, 384, 395

zarf 239, 270, 298

Zârî 39

zârî 76

zarîf 38, 51, 77, 93, 100, 106, 170, 216,
223, 237, 240, 255, 276, 277, 311,
325, 347

zarîfâne 21, 366

zarûret 226

zât 28, 35, 39, 50, 51, 59, 78, 96, 114,
151, 163, 176, 182, 189, 192, 204,
205, 239, 251, 254, 270, 277, 301,
330, 341, 350, 365, 369, 373

zât-ı âgâh 151

zât-ı âlî 205

zât-ı kibriyâ-penâh 341

zât-ı Nebevî 301

zât-ı pâk 192

Zâtî 21, 38, 41, 60, 62, 66, 105, 154,
186, 206, 207, 236, 242, 266, 268,
270, 271, 276, 284, 299, 304, 305,
313, 318, 320, 336, 344, 367, 369,
382, 397

zavallı 31, 111, 115, 143, 199, 226, 238,
275, 318, 362

zâviye 41, 232, 366

zâviye-i fakr 366

zâviye-i nisyân 232

Zâyende-rûd 102

zayîf 28, 41, 60, 97, 105, 112, 182, 192,
210, 233, 238, 242, 258, 307, 322

zâyi 79, 94, 233, 283

zâyid 320

zeâmet 240, 394

zebân 94, 96, 119, 122, 180, 199, 282,
359, 364, 386

zebân-güdâz-ı taleb 96

zebân-ı hâl 122

zebân-ı hañçer 180

zebân-ı mümtâz 199

zebân-ı zergerî 94

zebânî 192, 256, 342

zebânî-i dehr 342

zebân-zed 364

zeberced 319, 341

zebh 193

zebil 322

zebûn 42, 50, 157, 246, 297, 353

Zebûn 116, 127, 284

zed 290, 318

zedâ-yı dil-i zü'n-nûn 290

zede 318

zehâb 381

zeheb 51

zehir 139, 215, 254, 263, 288, 323, 341,
364, 369, 384, 385, 396

zehirli 38, 99, 104, 120, 228, 265, 323,
345, 353, 369, 394, 396

zehr-i âlâm 263

zehr-i gam 334, 369

zehr-i helâlîh 344

zehr-i kâtil 36, 215

zekâ 130, 133, 213, 233, 375

Zekâi 196, 362

Zekâi Konrapa 304